

JAVASLAT A HÁTRÁNYOS HELYZETŰ FIATALOK KOLLÉGIUMI CSOPORTFOGLALKOZÁSON KÍVÜLI PROGRAMJAIRA

Csillei Béla, belacsillei@gmail.com

Szolnok Városi Kollégium

1. Problémafelvetés, a kutatás tárgya

A kollégista diákok valójában életük nagyobbik részét nem otthon, hanem a diákotthonban élik. Munkájuk, tanulásuk és szórakozásuk annak függvénye, milyen is az a kollégium, amely befogadta őket, és amelynek működésében két alapvető felfogás ütközik. Míg az egyik azt hangoztatja, az a jó kollégium, amelyik teljes mértékben megfelel az Alapító Okiratban foglaltaknak, a másik csupán annyit mond, hogy az a jó kollégium, ahol jobb, mint otthon.

Kutatásunk azt vizsgálja, sikerül-e a kollégiumnak - mint pedagógiai intézménynek -, megteremtenie az otthonosság érzését a családjuktól, még ha ideiglenesen is, de elszakított fiatalok számára. Képes-e a diákotthon biztosítani a fiataloknak azt a többletet, ami a szabadidő hasznos eltöltését, a szórakozás kulturált formáját, a művelődéssel egybekötött pihenését eredményezheti. Azaz rendelkezik-e a mai kollégiumi rendszer azzal a plusszal, ami kiszakíthatja a fiatalokat a távollévő család, a visszahúzó haveri kör és a bűvös mobiltelefon szigorúan zárt háromszögéből? És mindenekelőtt, felkészültek-e a kollégiumi nevelők arra, hogy az Y generáció teljesen közömbös minden olyan beavatkozással szemben, ami nem a kortárscsoporttól jön?

Az elképzelés szerint elkészül majd egy komplex helyzetfelmérés, továbbá egy átfogó, az ifjúsági korosztály számára használható programjavaslat és programcsomag, amely a további lépések alapja, azaz a fejlesztés kiindulópontja lehet. Tartalmazza majd a zárótanulmány a fiatalok véleményét, a korosztállyal kapcsolatba kerülő pedagógusok, a nevelő-oktató munkát segítők, a művelődéssel, a szabadidő hasznos eltöltésével, az ifjúságneveléssel foglalkozó állami-önkormányzati, valamint civil szervezetek véleményét, programjavaslatait is. A kutatás során arra is keressük a választ, hogyan jutnak el hátrányos és halmozottan hátrányos helyzetű roma és nem roma fiatalok a művelődés, a tanórán/csoportfoglalkozáson kívüli nevelés, a szabadidő hasznos eltöltése igényéhez a gazdasági-társadalmi-művelődési helyzetből következő hátráltató tényezők és/ vagy az etnikai sajátosságokból következő hátráltató tényezők ellenére. Azaz milyen lehetőségei vannak a kollégista

diákok körében a többlépcsős, egyéni mobilitásnak, továbbá a társadalmi kultúrába való integrálódásnak.

A megkezdett kutatás előfeltevése szerint a továbbtanulási-művelődési igények kialakulásában-megerősödésében a pedagógiai munkának és az intellektuális teljesítményeknek viszonylag önálló szerepe van. Úgy vélem, a továbbtanulási igény nemcsak e hatások eredőjének tekinthető, hanem célként maga is tudatformáló és személyiségalkító tényező. Tény, hogy a roma és nem roma fiatalok ahhoz a világhoz tartoznak, amelyben élnek, vagyis a roma és a többségi kultúra ugyanannak az átfogó rendszernek a része, ugyanakkor arra a típusú világra ad nem mindenben azonos, hanem inkább igencsak eltérő választ, miközben pedig vitathatatlan, hogy egy fiatal akkor is lehet művelődési hátrányban, ha nem tartozik hátrányos helyzetű társadalmi réteghez. Ennek okán tehát a továbbtanulási-művelődési igény a társadalmi kultúrába való integrálódás és a kedvezőbb társadalmi-gazdasági-művelődési helyzetbe jutás igényével egyenértékű. Ezért az otthonuktól távol élő, diákotthoni elhelyezésben részesülő célcsoport számára a tanórán/csoportfoglalkozáson kívüli nevelés és a szabadidő hasznos eltöltésének irányított/önálló megvalósítása elősegíti a felsorolt célok elérését.

Maga a témaválasztás abból a társadalmi, politikai elvárásból ered, hogy az iskola/kollégium a társadalmi-művelődési viszonyok pusztá tükrözése, újratermelése-súlyosbítása helyett a művelődési esélyegyenlőtlenségek csökkentését segítse elő. Ehhez olyan fordított kutatási stratégiára van szükség, amely nem csak a társadalmi determináló erőket keresi, hanem, a művelődési hátrány leküzdésének lehetőségeit is, azaz programjavaslatot is tesz. Az aspirációs szint és a teljesítmény közötti távolságból két alapvető feladat adódik. Egyrészt a reális lehetőségek tudatosítása, azaz a valóságismeret-önismeret fejlesztése, másrészt az elvárások hozzáigazítása tanulási-művelődési lehetőségekhez, és ezzel újak teremtése.

2. A kutatás előzményei, célkitűzései

A kollégium számára két lehetőség maradt. Az első, hogy a követelményrendszert csökkentve igénytelenebb célt fogalmaz meg. Így alkalmazkodik a megváltozott tanulócsoporthoz. A másik, hogy programjait, megoldásait közelíti a fiatalokhoz. *Kutatásunk az utóbbi célt szolgálja.*

A kutatás elsődleges célja, hogy a hátrányos helyzetű roma és nem roma kollégista fiatalok kollégiumi csoportfoglalkozáson kívüli programjainak kidolgozása érdekében egy programcsomag készüljön el. Ez a helyzet megismerése és szakmai feltárása után minden bizonnyal elősegíti ezen fiatalok eredményes felzárkóztatását, szocializációs hátrányaik enyhítését, valamint az iskolai-társadalmi esélyteremtés lehetőségét.

A kutatás és az elkészülő programtervezet elsődleges célcsoportja a kollégista diákok/fiatalok közössége. Számukra kell olyan elfoglaltságot találni - a rendelkezésükre álló szabadidő-mennyiséggel összefüggésben -, amely lehetővé teszi, hogy a szabadidő hasznos eltöltése motivációja, a tanulás/továbbtanulás folytatása, a pályaválasztás megtervezése és megvalósítása megerősítést kapjon. Mivel a nevelés olyan speciális területéről van szó, ahol a kollégistának autonóm joga eldönteni, hogy kíván-e élni a részére biztosított lehetőségekkel, azaz az indíték – szándék – lehetőség hármasságával, ennek vizsgálata kihagyhatatlan. Mint ahogy a pedagógiai munka is csak akkor lehet eredményes, ha az itt említett mindhárom feltétel – továbbá a pedagógus részéről figyelembeveendő hármasság kritérium, azaz a motiváció – akarat – cél egysége biztosított. Ebben a döntéshozók, de/és elsősorban a szülők, a diákok számíthatnak a kollégiumokra, az állami/önkormányzati fenntartású intézményekre, a civil szervezetekre egyaránt. A kérdőívekre adott válaszok és az interjúk-műhelybeszélgetések alapján elkészülő tanulmány és a programtervezet a köznevelési rendszer hátránykompenzációs hatásainak növelését elősegítő, a hátrányos helyzetű tanulók – különös tekintettel a roma fiatalok -, sikerességét segítő, a lemorzsolódásukat csökkenteni képes támogató programok biztosításával, továbbá ezek gyakorlati alkalmazásával segítheti a kollégiumok nevelési programjait

Indoklásként mindenesetre a személyes tapasztalat megjelenítése könnyebben elhelyezheti a kutatás célját és a valós helyzetet. Évekkel ezelőtt bekerülve a kollégiumi világba meglepődve láttam, hogy az emeleteken, a folyosói padon –minden bizonnyal takarékoság miatt -, a fiúk úgy ülnek, hogy ölükben egy leányzó helyezkedik el és teljesen egymásba feledkezve töltik hasznosan szabadidejüket. A munka másfelé sodort, de néhány héttel ezelőtt visszamentem interjúzni ugyanebbe a tagintézményi kollégiumba. Ugyanazon az emeleten, ugyanazon a kanapén fiúk ültek, ölükben a leányzókkal. És kivétel nélkül mindegyikük kezében ott volt a telefon. Nem is szóltak egymáshoz, csak cseteltek. Állítólag – nevelőtanárok szerint -, van úgy, hogy egymással, azaz az ölükben ülő leányzóval. Nem beszélgetnek, hanem telefonon csetelnek. Nos, őket kellene megszólítani a szabadidő hasznos eltöltése programjával, mely művelődési esélyeket ad, segíti a továbbtanulási szándékaik megalapozását. Olyan nevelőtanároknak kellene keresni őket, akik maguk sem biztosak abban, van-e értelme - haszna munkájuknak. Úgy, hogy a már említett Y generáció még csak kommunikálni sem hajlandó velük.

A kutatás előzménye és kiindulási alapja a Szolnok Megyei Jogú Város Polgármestere részéről 2015-ben megrendelt és a következő témában elvégzett kutatás: „Helyzetfeltárás és programjavaslat a 6-14 éves korú, hátrányos helyzetű – különös tekintettel a cigány-roma származású -, gyerekek tanórán kívüli programjainak kidolgozása feladatára, amely elősegíti ezen rétegek eredményes felzárkóztatását, szocializációs hátrányaik enyhítését, valamint a társadalmi esélyteremtés lehetőségét”.

Lényegében ennek a kutatásnak a folytatása a jelenlegi, az eredmények és tapasztalatok felhasználásával.

Az akkori (a 2015-ös) kutatás célcsoportja a 6-14 éves korú, hátrányos helyzetű roma és nem roma fiatalok voltak. Szolnokon közel hatezer fiatalot jelent ez a meghatározás. Számukra kellett olyan elfoglaltságot találni, amely az utca, a csavargás, a szenvedélybetegségek helyett a szabadidő hasznos eltöltésére, a továbbtanulás igényének megerősítésére, a pályaválasztás megtervezésére vezeti őket. A kérdőívekre adott válaszok, a személyes interjúk és a kutatás közvetlen tapasztalatai alapján, bizonyossá vált, hogy az ezzel a nevelési feladattal napi szinten foglalkozók, a döntéshozók és elsősorban a szülők számíthatnak az iskolákra, az állami/önkormányzati fenntartású intézményekre, a civil szervezetekre és a tanodákra. A működő Községi házak már ennek alapján szervezték meg a fiatalokat is becsábító programjaikat. A további eredményesség azon múlik, hogy a társadalmi támogatottság megerősítése mellett hozzájuthatnak-e a szükséges anyagi és pénzügyi forrásokhoz, lesznek-e olyan források, pályázati lehetőségek, melyek ezt a célt és ennek megvalósítását támogatják. A helyzet adott, az igény jelentkezik, a jószándék megvan. A többi már a következő időszak feladata.

A kutatást megelőző vizsgálataim során, a szakirodalom folyamatos tanulmányozása közben bebizonyosodott, a hazai és nemzetközi szakirodalomban a művelődési esélyegyenlőtlenségek újratermelődésével kapcsolatos kérdésfeltevés dominál. A fordított útra, azaz milyen lehetőségek vannak ennek megváltoztatására már kevesebb példa van.

Ennek következtében a kérdéseim arra irányulnak, hogy mennyiben növeli a diákotthoni lét a hátrányos helyzetű roma és nem roma fiatalok, azaz és/vagy hátrányos szocioökonómiai helyzetük miatt korábban marginalizálódott fiatalok esélyeit a kulturális javak megszerzésére, a szabadidő hasznos eltöltése szándékának valóra váltására? Igaz-e továbbá, hogy a középfokú oktatás eltömegesedése, az oktatás minőségének átstrukturálódása, a képzés szakképzési szintre való áthelyeződése növeli a kollégium, mint esélynövelő szervezet befolyását? Mindezek mellett elkerülhetetlen megvizsgálni, melyek a legfőbb különbségek a roma és nem roma kollégisták oktatási, továbbtanulási művelődési helyzete, szándékai és célkitűzései között. A végén pedig – pontosan az eredményesség elérése miatt, érdemes megvizsgálni, biztosíthat-e nagyobb esélyt a fiatalok számára a kollégium és a művelődéssel foglalkozó állami/önkormányzati – valamint civil szervezetek együttműködése?

A kutatás főbb kérdései közül első, hogy megvizsgálom, rendelkezik-e a diákotthon – mint köznevelési intézmény – a halmozottan hátrányos helyzetű roma és nem roma fiatalok művelődési szándékát megerősítő pedagógiai eszközökkel? Vannak-e a kutatás során vizsgált kollégiumoknak a tanórán/csoportfoglalkozásokon kívüli művelődés, a szabadidő hasznos

eltöltése irányított és spontán valóra váltásának programjai? Egyáltalán létezik-e kapcsolat az anyaiskolákkal, a fiatalok kulturálódását segítő állami-önkormányzati, ill. civil szervezetekkel a feladatok ellátása érdekében? Valamint a legfőbb kérdés, amely azt vizsgálja, hogy a diákotthonba bekerült fiatalok milyen szocializációs folyamaton mennek át, mik a jellemzői a családi és társadalmi helyzetűknek. Mik valójában az életterveik, aspirációik, művelődési elképzeléseik, melyek elősegíthetik a továbbtanulási szándékaik megalapozását-megerősítését. A kutatás megkezdése óta elvégzett információgyűjtés, valamint a személyes interjúk már eddig is kifejezetten hasznos információkat eredményeztek.

Ennek során felmerült az igény annak vizsgálatára is, hogy tisztázható legyen, mi akadályozza meg a kollégista diákok művelődési igényének kialakulását és megtartását? Igaz-e az előfeltevés, hogy a művelődési igények kialakulatlansága, megerősítetlensége mögött állhat többek között a kínálat korlátozott volta, a szociális visszahúzó erő a jó képességekkel rendelkező gyerekeknek a lehetőségeiktől messze elmaradó teljesítménye mögött? Az eddigi vizsgálatok többnyire valóban ezt erősítik meg. A már említett szempont, azaz, hogy megtesznek-e mindent a feladattal foglalkozó pedagógusok, a nevelő-oktató munkát segítő szakemberek, a kultúrával foglalkozó nem iskolai szakemberek a fiatalok valós művelődési igényeinek megismeréséért, segítéseért, „szelid” irányításáért, kiemelt helyet kap a vizsgálódás során. Az eddig elkészített interjúk, az ott elhangzottak meglehetősen nagy bizonytalanságot hagynak ezen a téren.

A kutatás további szakasza mindezen eredmények és vélemények megismerése után abba az irányban folytatódik, hogy miként lehet ezeket az akadályokat leküzdeni. Vannak-e egyáltalán lehetőségei a kollégiumnak, az állami-önkormányzati és civil kulturális szervezeteknek, a kollégisták anyaiskoláinak arra, hogy megszólítsák a már néven nevezett Y generációt. És végül, a kutatás során feltárt adatok, megismert vélemények és összefüggések következtében elkészülhet-e egy olyan programcsomag, amely valamennyi résztvevő számára elfogadható, értékelhető és megvalósítható?

Mindez azonban csupán „kutatás a kutatásért magáért” lenne, amennyiben nem vizsgálnám meg, hogy az elkészült ajánlás elfogadható-e a felhasználók számára, bevezetése, „átemelése” a pedagógiai programokba megvalósítható-e? Ez nagyban múlik azon, hogy a fenntartó biztosítja-e a szükséges anyagi és személyi erőforrásokat a megvalósítás érdekében? Azaz az elkészült dokumentum és programtervezet elfogadható-e a döntéshozók számára, bevezetése, „átemelése” a kollégiumi pedagógiai programokba megvalósítható-e? Miközben persze az is döntő tényező, hogy a döntéshozók biztosítják-e a szükséges anyagi és személyi erőforrásokat – akár pályázati forrásokból – a megvalósítás érdekében.

3. A megcélzott eredmény

A 2015-ös sikeresen megvalósított kutatásra épülő, és már elkezdődött újabb kutatás, a középiskolás diákotthonok lakóinak segít majd. A zárótanulmány és programcsomag lesz a megvalósult munka fő dokumentuma. Ez a kérdőívek, a helyszíni felmérés és a személyes interjúk következtében helyzetelemzést, arra épülő gyakorlati programjavaslatot, továbbá a kollégiumi diákok tanórán/csoportfoglalkozáson kívüli nevelése, a szabadidő hasznos eltöltése érdekében kidolgozott programcsomagot tartalmaz. Célja elsősorban a fiatalok számára a társadalmi esélyteremtés megvalósítása, a tanulás segítése, a felzárkózás megkönnyítése, a továbbtanulás lehetőségének biztosítása, a szabadidő hasznos eltöltése, a tanórán/csoportfoglalkozáson kívüli nevelés programjainak és eszközrendszerének eredményes felhasználása.

A partnerek bevonásával célunk az is, hogy ismereteket szerezzünk a programokban résztvevő, azaz a felhasználó kollégista diákok elképzeléseiről saját életével, a tanulással, az önképzéssel, a szabadidő hasznos eltöltésével kapcsolatban is. Ezért nemcsak a statisztikai adatok megfelelő szempontok szerinti elemzését kívánjuk összegezni, hanem egyúttal a kapcsolatban álló intézmények, szervezetek tapasztalatait is beépíthetőkké kívánjuk tenni. Az összegzés tartalmazza majd azokat az ismereteket, melyeket a kollégiumok pedagógusai, az önkormányzati és civil szervezetek szakemberei megtapasztaltak a korosztály tagjaival folytatott beszélgetések, napi kapcsolatok, közös programok során. Az összegzés (a kutatási végeredmény) célja, hogy minél pontosabban jellemezhessek a "jelenlegi" helyzetet, meghatározhassuk azt a pontot, amelyhez képest a változásokat szeretnénk elérni, és arra a kérdésre ad majd választ, hogy "hol állunk most" a legfontosabb meghatározó tényezők vonatkozásában. Ilyenek a demográfiai jellemzők, a természeti és épített környezet, a civil szervezetekkel történő együttműködés, az intézményi kapcsolati háló feltérképezése, az infrastruktúra, ezen belül a művelődési lehetőségek szerinti ellátás helyzete, az érintettek kulturális magatartása, műveltsége, szociális helyzete és minden olyan ismeret, amely elősegíti a tervezést és a megvalósítást. A célcsoport, azaz leszakadó rétegekből érkezők közös jellemzője, hogy a pályafutásukat kudarc kísérte. A középiskolai sikertelenségükben ugyanakkora nagyságrendben szerepel a gyenge tanulmányi eredmény és a gyerekek szembefordulása az iskolával mint intézménnyel. Az iskolai konfliktusban megjelenő tanár-diák összetűzést csak növeli a gyerek és családja közötti szoros összecsapás létező valósága. Ehhez csatlakozik még a pályaválasztás megalapozatlansága, amely nullára redukálja a munkaerőpiacon történő megjelenésük sikerességét. A fiatalok nagy része – a kollégium minden segítsége ellenére – abbahagyja középiskolai tanulmányait. Sajátos szempontjaikat figyelembevevő programmal, megfelelően felszerelt kollégiumi hálózattal, gyermekszerető, szakmájukat hivatásként megélő pedagógusokkal, speciális programokkal elérhető ennek a rétegnek a

felzárkóztatása. A nemzetközi tapasztalatok, a pedagógiai eszközök és módszerek bizonyítják ennek igazát.

4. Közreműködők, szervezés, munkamenet

A kutatási minta elsődlegesen a Szolnoki Városi Kollégium kollégistái, nevelőtestülete. Továbbá kontrollcsoportként a Jász-Nagykun-Szolnok Megyei középiskolai kollégiumok. Bevonásra kerülnek a szolnoki székhelyű közművelődési intézmények, kulturális profilú civil szervezetek. A visszajuttatott kérdőívekben szereplő adatok, információk, valamint az interjúk során megfogalmazott személyes vélemények alapján elkészülő tanulmány a társadalmi környezetet értékelve erősítheti a megfelelő kapcsolatok kialakítását a helyi társadalom, a civil szervezetek, a tanórán kívüli nevelést felvállaló és annak megvalósítását célul kitűzők, valamint a kollégiumok között. Javaslatokat kér majd a megvalósítására, értéknek tekintve a belső tartalékok feltárását, az innovációt és az együttműködést, melyeken keresztül az együttműködés megvalósítható.

A helyzetelemzést és a programtervezet elkészítését segítő - az intézmény/szervezet fenntartói és feladatvállalási területek státuszának megfelelő - kérdőívek a tanulmányban nevesített valamennyi szervezet számára elküldésre kerülnek majd. Egyúttal megkapják a feladat indoklását is, melyben szerepel a megvalósítás módja és szükségességének értelmezése is.

A komplex kollégiumi-tanórán kívüli nevelési és fejlesztő program elkészítésének első állomása a kollégiumok felmérése lesz kérdőívek és személyes interjúk segítségével. Ugyanakkor ezzel egy időben a célcsoporttal foglalkozó, ill. közvetve vagy közvetlenül kapcsolatban álló szolnoki, valamint a városban működő állami-önkormányzati, továbbá a civil intézmények-szervezetek helyzetének és fejlődésének megismerése is megtörténhet. A helyzetfeltárás során nyert adatok, az összesített eredmények a tervezés további fázisai során és a megvalósítás folyamatában is felhasználhatók. Ezek az információk segítenek világosan megfogalmazott célokat alkotni, meghatározni a fő beavatkozási pontokat, feladatköröket, egyúttal behatárolják a szereplők feladatait és felelősségét. A helyzetfeltárás biztosítja a mérhetőség elvének megvalósulását, az így kapott adatok a program évente megvalósuló értékelési fázisaihoz nyújtanak kiindulási és összehasonlítási alapot. Valamennyi intézménnyel megtörténik a személyes kapcsolatfelvétel. Így a programtervezethez számos ötlet, konkrét programjavaslat is megfogalmazódhat, akár csak a független szakemberekkel történő megbeszélések során is.

5. A kutatás módszerei

A mintavétel és a mintanagyság meghatározott. Résztvevők a Szolnok Városi Kollégium valamennyi – a kutatási időszakban az évek során jogviszonnyal rendelkező - kollégistája, nevelői, az oktató-nevelő munkát

segítő szakalkalmazottjai. Velük a munka már megkezdődött. Kontrollként megjelennek a Jász-Nagykun-Szolnok Megyei kollégiumok mindegyikéből véletlenszerűen kiválasztott két-két kollégiumi csoportjának tagjai és csoportvezetői. Ez jelenti azon csoportokat, akik majdan a felhasználók-érintettek lesznek. Szükséges azonban megkérdezni a JNSZ Megyei Tankerületek vezetőit, a szakterülettel foglalkozó munkatársait, a JNSZ megyében – és kiemelten Szolnokon - működő, a feladattal foglalkozó - állami-önkormányzati és civil szervezetek vezetőit, szakmunkatársait. Tény, hogy ezt a mintavételt nem nevezhetjük szigorú értelemben vett reprezentatív mintavételnek, hiszen a válogatás csak bizonyos szempontokból alapult a véletlen, miután az elsődleges minta a Szolnoki Városi Kollégium, vagyis a munkahelyem. Ezért mélyebb matematikai-statisztikai összefüggések megállapítására nem alkalmas, legfeljebb csak egyszerűbb leíró statisztikai ismertetésre, hiszen nem vonhattam le általános következtetéseket az alapsokaság tulajdonságaira – diákotthonos fiatalok, de még a 15-22 éves korú hátrányos helyzetű roma és nem roma fiatalokra –, vonatkozóan sem. Így a reprezentativitás, a megbízhatóság követelménye igen korlátozottan érvényesül. Lehetőséget nyújt azonban a kötetlen megfigyelés, a megkérdezéses módszerek alkalmazására, és azok tartalmi elemzésére, valamint kísérletek végzésére. Vizsgálható a nemi, nemzetiségi összetétel, a lakóhely szerinti megoszlás, a kor szerinti összetétel, a szülők munkaerőpiaci helyzete, ami mind alakíthatja az eredeti elgondolást és a megoldáshoz tervezett programcsomagot is.

A kutatás megvalósítása során alkalmazott módszerek közül elsősorban a számítógépes kérdőívek kitöltése szerepel. Valamennyi, a kutatásba bekerülő személlyel a személyre/foglalkozásra, státuszra külön kialakított kérdőíveket, azaz a megfelelő kérdőívet fogunk kitölteni. Ezt követi a már megkezdett személyes interjúk készítése Szolnok Városi Kollégium valamennyi – az évek során felvett - kollégistájával, nevelőjével, az oktató-nevelő munkát segítő szakalkalmazottjával, továbbá a kontrollcsoportok tagjaival. Ugyancsak kitöltik a kérdőíveket és válaszolnak az interjúkérdésekre a tankerületek vezetői, a szakterülettel foglalkozó munkatársai, a megyében működő – kiemelten a szolnoki - érintett állami-önkormányzati, és civil szervezetek vezetői, szakmunkatársai.

A téma sajátos volta miatt az adatgyűjtés hagyományos módszerei közül a kérdőívezést és az irányított intenzív interjú módszerét alkalmazom. Kiegészítő módszereim az informális interjú, a kötetlen megfigyelés lesznek. Egy-egy interjún belül alapvetően háromféle technikával élek, melyeknek aránya nagyban függ az interjúalanytól (beszédkészségétől, "mesélő" kedvétől, gátlásaitól, és attól, hogy mennyire "kalandozik" el a témától, vagy mennyire ismételi önmagát). Tapasztalatom szerint ez elég gyakori. Függ továbbá, hogy én hol tartok majd a "tanulási folyamatban": az első "ujjgyakorlatok" felől az utolsó interjúig haladva egyre kevésbé kellett majd figyelnem a bennem tolongó kérdésekre, és egyre inkább képes

leszek arra, hogy a válaszokat interjúalanyból magából "hámozzam ki". Ismert a Wittgensteini tétel, hogy ha egy kérdést egyáltalán fel lehet tenni, akkor meg is lehet válaszolni azt.

Kihagyhatatlan a dokumentumelemzés is, mely az intézményi, állami-önkormányzati-, és civil szervezetek ezzel kapcsolatos dokumentumainak elemzését jelenti. Ide tartozik annak vizsgálata is, hogy az intézményi Pedagógiai program tartalmazza-e a tanórán kívüli nevelés feladatait. Ezt egészítik ki a személyes dokumentumok, a diákoktól kapott versek, novellák, önéletrajzok elemzése. Nem elhanyagolható ugyanis ebből a szempontból azoknak a diákoknak az önálló tevékenysége, amely esetlegesen példa lehet a többiek számára. Mindezeket egészíti ki a kérdőívek elemzése, az ott megkapott válaszok értékelése. Az adatok gyűjtése neten keresztül, hangrögzítéssel, gépelt anyag megismerésével-elemzésével-jegyzetelésével, és kutatási napló vezetésével folyamatosan történik.

Összefoglalás

Az elkészülő kutatási beszámoló tanulmány a jelenleg már megkezdett és a későbbiekben megvalósított kutatás eredménye lesz.

Ez a kérdőívek, a helyszíni felmérés és a személyes interjúk következtében helyzetelemzést, arra épülő programjavaslatot, továbbá a kollégiumi diákok tanórán/csoportfoglalkozáson kívüli nevelése - a szabadidő hasznos eltöltése érdekében kidolgozott programcsomagot tartalmaz. Célja elsősorban a fiatalok számára a társadalmi esélyteremtés megvalósítása, a tanulás segítése, a felzárkózás megkönnyítése, a továbbtanulás lehetőségének biztosítása, a szabadidő hasznos eltöltése, a tanórán/csoportfoglalkozáson kívüli nevelés programjainak és eszközrendszerének eredményes felhasználása. A megszerzett adatok, információk szelektálása, rendszerezése, összegzése és az erre épülő tanulmány szerkesztése ennek érdekében valósul meg. A helyzetelemzést és a programtervezet elkészítését segítő - az intézmény/szervezet fenntartói és feladatvállalási területek státuszának megfelelő - kérdőívek a tanulmányban nevesített valamennyi szervezet számára elküldésre kerülnek. Egyúttal megkapják a feladat indoklását is, melyben szerepel a megvalósítás módja és szükségességének értelmezése is. A kutatási minta elsődlegesen a Szolnoki Városi Kollégium kollégistái, nevelőtestülete. Továbbá kontrollcsoportként a JNSZ megyei középiskolai kollégiumok. Bevonásra kerülnek a szolnoki székhelyű közművelődési intézmények, kulturális profilú civil szervezetek. A visszajuttatott kérdőívekben szereplő adatok, információk, valamint az interjúk során megfogalmazott személyes vélemények alapján elkészülő tanulmány a társadalmi környezetet értékelve erősítheti a megfelelő kapcsolatok kialakítását a helyi társadalom, a civil szervezetek, a tanórán kívüli nevelést felvállaló és annak megvalósítását célul kitűzők, valamint a kollégiumok között. Javaslatokat kér majd a megvalósítására, értéknek tekintve a belső tartalékok feltárását,

az innovációt és az együttműködést, melyeken keresztül az együttműködés megvalósítható. A cél, hogy ismereteket szerezzünk a programokban résztvevő, azaz a felhasználó kollégista diákok elképzeléseiről saját életével, a tanulással, az önképzéssel, a szabadidő hasznos eltöltésével kapcsolatban is. Ezért nemcsak a statisztikai adatok megfelelő szempontok szerinti elemzését kívánjuk összegezni, hanem egyben a kapcsolatban álló intézmények - szervezetek tapasztalatai is beépíthetőkké válnak. Tartalmazza azokat az ismereteket, melyeket a kollégiumok pedagógusai, az önkormányzati és civil szervezetek szakemberei megtapasztaltak a korosztály tagjaival folytatott beszélgetések, napi kapcsolatok, közös programok során. A célja, hogy minél pontosabban jellemezhessük a "jelenlegi" helyzetet, meghatározzuk azt a pontot, amelyhez képest a változásokat szeretnénk elérni, arra a kérdésre ad majd választ, hogy "hol állunk most". Tehát a demográfiai jellemzők, a természeti és épített környezet, a civil szervezetekkel történő együttműködés, az intézményi kapcsolati háló feltérképezése, az infrastruktúra, ezen belül a művelődési lehetőségek szerinti ellátás helyzete, az érintettek kulturális magatartása, műveltsége, szociális helyzete és minden olyan ismeret, amely elősegíti a tervezést és a megvalósítást. A komplex kollégiumi-tanórán kívüli nevelési és fejlesztő program elkészítésének első állomása a kollégiumok felmérése lesz kérdőívek és személyes interjúk segítségével. Ugyanakkor ezzel egy időben a célcsoporttal foglalkozó, ill. közvetve vagy közvetlenül kapcsolatban álló szolnoki, valamint a városban működő állami-önkormányzati, továbbá a civil intézmények-szervezetek helyzetének és fejlődésének megismerése is megtörténhet. A helyzetfeltárás során nyert adatok, az összesített eredmények a tervezés további fázisai során és a megvalósítás folyamatában is felhasználhatók. Ezek az információk segítenek világosan megfogalmazott célokat alkotni, meghatározni a fő beavatkozási pontokat, feladatköröket, egyúttal behatárolja a szereplők feladatait és felelősségét. A helyzetfeltárás biztosítja a mérhetőség elvének megvalósulását, az így kapott adatok a program évente megvalósuló értékelési fázisaihoz nyújtanak kiindulási és összehasonlítási alapot. Valamennyi intézménnyel a személyes kapcsolatfelvétel megtörténik, így a programtervezethez számos ötlet, konkrét programjavaslat is megfogalmazódhat, akár csak a független szakemberekkel történő megbeszélések során is. A kutatás és az elkészülő programtervezet elsődleges célcsoportja a kollégista diákok/fiatalok közössége. Számukra kell olyan elfoglaltságot találni - a rendelkezésükre álló szabadidő mennyiséggel összefüggésben -, amely lehetővé teszi, hogy a szabadidő hasznos eltöltése motivációja, a tanulás/továbbtanulás folytatása, a pályaválasztás megtervezése és megvalósítása megerősítést kapjon. Mivel a nevelés olyan speciális területéről van szó, ahol a kollégistának autonóm joga eldönteni, hogy kíván-e élni a részére biztosított lehetőségekkel, azaz az indíték – szándék – lehetőség hármasság feltételével, ennek vizsgálata kihagyhatatlan. Mint ahogy a pedagógiai munka is csak akkor lehet eredményes, ha az itt említett mindhárom feltétel – továbbá a pedagógus

részéről figyelembeveendő hármas kritérium, azaz a motiváció – akarat – cél egysége biztosított. Ebben a döntéshozók, de/és elsősorban a szülők, a diákok számíthatnak a kollégiumokra, az állami/önkormányzati fenntartású intézményekre, a civil szervezetekre egyaránt. A kérdőívekre adott válaszok és az interjúk-műhelybeszélgetések alapján elkészülő tanulmány és a programtervezet a köznevelési rendszer hátránykompenzációs hatásainak növelését elősegítő, a hátrányos helyzetű tanulók – különös tekintettel a roma fiatalok - sikerességét segítő, a lemorzsolódásukat csökkenteni képes támogató programok biztosításával, továbbá ezek gyakorlati alkalmazásával segítheti a kollégiumok nevelési programjait.

Köszönet és kérés

A szerző tudatában van annak, hogy tudományos konferencián, mint amilyen a Trefort-konferencia is, eredményekről és kevésbé tervekről szokás beszámolni. A téma fontosságát – szerencsére még – nem kell magyarázni. A szervező bizottság nyilván emiatt adott helyet ennek a témának és tanulmánynak. Hálás köszönet érte azoknak a fiataloknak a nevében is, akiket segíteni akar a kutatásunk.

Ugyanakkor a témával való jelentkezésre az adott bátorságot, hogy éppen a szakképzés és a szakmai tanárképzés szakemberei adhatják a legnagyobb gyakorlati segítséget ahhoz, hogy elsajátítható és hasznosítható szakmához jussanak azok a fiatalok, akikért szól a kutatásunk. Kérem, hogy ebben a munkában továbbra is, *aki tud, segítsen!*

Irodalomjegyzék

Cserné Adermann Gizella: Önbeteljesítő tanári elvárások - iskolai kudarcok. PTE FEEK, Pécs, 2007.

Csillei Béla: Egy értékvizsgálat tanulságai/Lessons of the Value Assessment/ (2013) *Economica*, 2013. 2. sz. 47-56. p.

Forray R. Katalin - Hegedűs T. András: Cigány gyermekek szocializációja, Budapest, 1998 Aula-OMIKK,

Forray R. Katalin-Hegedűs T. András: Útban a középfok felé. In: Cigánylét. Szerk: Utasi Ágnes-Mészáros Ágnes, MTA Politikai Tudományok Intézete, Budapest. 1991.

Nahalka István: A roma gyermekek kognitív fejlesztése. In: Megközelítések. Roma gyerekek nevelésének egyes kérdései. Szerk.: Nahalka István és Torgyik Judit, Eötvös József Kiadó, Budapest, 2004.

Páskuné Kiss Judit: Tanórán kívüli iskolai és iskolán kívüli programok a tehetséggondozásban. Budapest, 2006. Génius Műhely

Németh Szilvia: A tanoda-típusú intézmények működésének, tevékenységének elemzése. Kutatási beszámoló Budapest, 2008.

Torgyik Judit: Modell értékű roma oktatási programok és elterjedésük gátjai. In: Megközelítések. Roma gyerekek nevelésének egyes kérdései. Eötvös József Kiadó, Budapest, 2004.

Trencsényi László: A gyakorlati pedagógia néhány alapkérdése. Az iskolán kívüli nevelés Budapest, 2006 ELTE PPK NEVELÉSTUDOMÁNYI INTÉZET

Várnagy Elemér: Nevelésszociológiai összetevők. In: Romológiai alapismeretek. Szerk.: Várnagy Elemér Zsámbéki Katolikus Tanárképző Főiskola, 1998.